

nobis Revelatio: nobis, inquam, quos authentica Historia, quos generalis Traditio cum illis concors historiis, quos immensa Martyrum nubes, quos spectabilia mille in Orbe universo Monumenta, quos ipsimet Judeorum & Christianorum usus & mores omnimoda certitudine certos faciunt factam fuisse, tum temporibus Moysis, tum temporibus Jesu Nazareni, divinam Revelationem, qualis in sacris refertur Paginis.

Ubi verò innotuit nobis factam esse aliquam à Deo Revelationem: jam per unicum Idearum testimonium certi sumus, id omne esse verum, quod à Deo falli & fallere nescio est revelatum. Unde, à secundo certitudinis fonte, scilicet à testimonio Idearum, tota pendet hæc Revelationis certitudo.

NATURALES QUÆDAM PERSUASIONES.

190. OBS. Existunt naturales quædam persuasiones, humanæ ubique Speciei communes, quarum objectum est à sensibus & à cupiditatibus independens, & quæ certam & indubitatam facere videntur objecti sui existentiam. At undenam certum est nobis, ab illis persuasionibus eam oriri certitudinem quam inde deducimus? Certum nobis fit illud, per ipsum Idearum testimonium (69).

Verbi gratia, quo motivo certo & infallibili nixus affirmabis, ex generali hominum persuasionem de existentia Entis alicujus supremi, de necessitate alicujus cultus & legis, de distinctione virtutis & vitii, de veritate alterius post mortem vitæ, rectè deduci & inferri illorum realitatem obsectorum? Id affirmabis certo & infallibili idearum testimonio nixus; nec aliud certum tuæ assertionis motivum ullum invenies.

Facillè intelligis & concipis non posse ab ullo alio principio, in homines emanasse generalem aliquem cogitandi & judicandi modum, nisi ab ipso Naturæ auctore Deo; & auctorem Naturæ Deum non potuisse hominibus dare generalem aliquem cogitandi modum, quo in errorem men-

daciumque ubique inclinentur & pertrahantur: nisi sit ipse, quod ipsum esse essentialiter repugnat, erroris & mendacii auctor & approbator Deus.

Facillè intelligis & concipis, in vario illo & instabili Idearum & Judiciorum conflictu, quo ubique à se ipsa discrepat & dissidet Species humana, id ab ipso Naturæ illius auctore Deo emanare debere, quod in ipsa est invariabile in genere idearum & judiciorum; & à Deo non posse in naturam humanam emanare aliquid, quo perenniter in errorem & in mendacium ubique pertrahatur omnis humana gens.

191. CONCLUSIO. Hactenus varia humanæ certitudinis fundamenta exploravimus; & explorando, certa & inconcussa esse demonstravimus.

Sentiet olim recens Philosophiæ Alumnus, se utilem posuisse operam, se rem magnam & arduam præstitisse; si fundamentalem hunc tractatum, quo sternendum sibi est ad altiores omnes Scientias iter, menti suæ profundius impresserit: si quod cæco quodam instinctu Vulgi de more sciebat, illud philosophicis rationibus dilucidare & dilucidando firmare didicerit.

Philosophi est, non modò Scientiam & Certitudinem habere, sed etiam suæ tum scientiæ, tum certitudinis rationes reddere: quod Philosophum ab imperita Plebe discernit.

INSTITUTIONUM
PHILOSOPHICARUM
TRACTATUS SECUNDUS.

DE DIALECTICA.

192. DEFINITIO. **D**ialectica, seu Logica præceptrix, est *Scientia Ratiocinii directiva*. Cum autem sine perceptionibus & iudiciis existere non possit ratiocinium: ut finem suum assequatur Dialectica: necesse est ab ipsa etiam dirigi & Perceptionem & Iudicium, in ordine ad Ratiocinium. Hinc præcipuum & primarium ejus objectum est Ratiocinium; objectum verò totale, sunt varix Intellectus humani Operationes in ordine ad Ratiocinium spectata. (101 & 109).

Ut autem finem hunc suum obtineat Dialectica: generales quasdam tradit & demonstrat *Regulas*, tum circa Perceptiones, tum circa Propositiones, tum circa Syllogismos; quibus irradietur & regatur in nobis Logica naturalis, seu naturalis illa ratiocinandi Facultas quam inesse nobis, magis minusve perfectam; sensu experimentalis docemur.

I. *Logica naturalis* nihil aliud est quàm ipsum sanæ Rationis lumen, per quod verum à falso secernimus, unum cum alio comparamus, duorum identitatem aut alteritatem deprehendimus, unum ab alio inferimus; uno verbo, per quod, Natura duce, ratiocinamur (12).

II. *Logica præceptrix*, seu Dialectica, est quædam collectio Regularum scientificè demonstratarum, quas procedit nobis sagax Naturæ observatio, & quibus in ratiocinando indefectibiliter dirigimur.

Observavit scilicet Philosophia, *quam Viam* teneret humana mens; dum, solo ipsi prælucente Naturæ instinctu, recta eliceret ratiocinia, quibus ad indagatam veritatem certò & indefectibiliter perveniret; & hanc viam tenendam præscripsit, & præscribendo certam esse & infallibilem demonstravit. Unde duo nobis patita fuere in indagatione veritatis utilissima: nempe, *quænam sit via tuta & certa* ad indagandam veritatem, & *cur via illa tuto & certò ad veritatem deducatur.*

Varias illas *Dialecticæ Regulas*, primus ab attenta & sagaci Naturæ observatione eduxit, primus rationibus à subtilissima simul & profundissima Metaphysica petitis demonstravit, vir ingenio nulli secundus, Aristoteles: naturali ratiocinandi instinctu in *Artem scientificam* utiliter converso.

Logicæ præceptrici præfuit Logica naturalis: Logicam naturalem regit & perficit Logica præceptrix. Artis simul & Naturæ felicem partem esse oportet communiter præcellentem Dialecticum, sicut & præcellentem Oratorem aut præcellentem Musicum aut præcellentem Pictorem; ut nemo ignorat: quidquid in contrarium obloquantur & effutiant recentiores quidam Dialecticæ Detractores.

III. *Logica disputatrix* est quædam collectio quæstionum parum utilium, ad tres mentis Operationes spectantium, de quibus acriter disputari solebat olim inter Logicos: tum ut acueretur ipsorum ingenium; tum ut melius innotescerent ipsis varia Logicæ objecta; varia Logicæ præcepta.

Verum, plerasque illas quæstiones è sinu suo jamdiu expulit recentior Philosophia, temporis utilius impendendi sapienter avara.

VARIÆ INTELLECTUS OPERATIONES.

193. OBS. I. Sensu nobis experimentali constat, inesse Animæ nostræ facultatem quasi duplicem relatè ad objecta cognoscibilia: scilicet, *Facultatem merè intellectivam*, qua in objectum suum apprehensum ita fertur, ut ipsum præ-

cisè intueatur, ut in mera illius contemplatione hæreat; & *Facultatem affectivam*, qua in objectum suum apprehensum ita fertur, ut ab illius intuitu & contemplatione inclinatur ad illud appetendum ut sibi bonum, aut illud fugiendum ut sibi malum.

Suam simul functionem circa idem objectum exercet interdum duplex illa Facultas; verbi gratia, quando expendit Anima an objectum sui amoris aut sui odii sit illo amore aut illo odio dignum: plerumque tamen diversum est utriusque objectum.

Ex duabus illis Animæ humanæ in se simplicissimæ Facultatibus, prior vocatur *Intellectus*, posterior *Voluntas* nuncupatur: priorem regit Dialectica, de qua hic agitur; posteriorem regit Moralis, de qua subinde agetur.

194. OBS. II. Intellectus humani quadruplex est functio & operatio: res percipit, de rebus judicat, de rebus ratiocinatur; res inter se ordinat.

I. *Res percipere* dicitur Intellectus: cum rerum habet, aut meram ideam, aut meram sensationem, aut merum sensum; sine ullo de rebus illis iudicio aut ratiocinio. Ecce tibi primam Intellectus operationem.

Idea est perceptio & imago alicujus objecti, à ministerio sensuum plerumque independens; relativa ad rem essentiam, non verò ad rerum existentiam (58, 59, 69, 143).

Sensatio est perceptio aut apprehensio alicujus objecti, dependens ab actuali ministerio sensuum exteriorum in quibus illud objectum facit aliquam impressionem, & Sensuum interiorum qui acceptam hanc impressionem utcumque communicant animæ. Hæc rerum perceptio relativa est, tum ad existentiam objecti organa actû efficientis, tum ad existentiam organorum in animam actû agentium (113, 129, 131, 145).

Sensus ab Idea & Sensatione distinctus (le sentiment) est perceptio aut apprehensio objecti per quam anima gratam aliquam aut ingratham experitur affectionem, depen-

denter ab actuali ministerio Sensuum duntaxat interiorum. Talis est affectio doloris quæ in anima matris excitatur, ex nuntiata ipsi filii sui morte.

II. *De rebus judicare* dicitur Intellectus: quando comparatis inter se duabus perceptionibus suis, affirmat aut negat objectum unius esse idem ac objectum alterius.

Illa Intellectus actio, intellectualis illa affirmatio aut negatio, *Judicium* nuncupatur: quod *judicium*, sive verum, sive falsum, ubi extra animam prodit, *Propositio* vocatur. Ecce tibi secundam Intellectus operationem.

III. *De rebus ratiocinari* dicitur Intellectus; ubi ex duobus judiciis tertium extrahit *judicium*. Verbi gratia, sint duo ista *judicia* (altitudo talis ædificii est viginti exapedarum, altitudo talis alterius ædificii est decem exapedarum). Si ex duobus istis judiciis tertium istud extraxero *judicium* (ergo prior altitudo est duplò major posteriore): tertium istud *judicium*, quatenus ex duobus prioribus eductum, erit *Ratiocinium*. Tertiam hanc Intellectus humani functionem esse præcedentibus excellentiorem, per se satis patet.

IV. *Res inter se ordinare* dicitur Intellectus: ubi quamdam perceptionum aut *judiciorum* aut *ratiociniorum* seriem ita solerter & potenter inter se disponit & annectit; ut inde exurgat felix aliqua *Operis Summa*, quæ veritati indagandæ aut demonstrandæ sit maximoperè idonea.

Circa quartam hanc Intellectus operationem, cui nomen est *Methodus*, & quæ tota pendet à naturali ingenii sagacitate, nullæ traduntur à *Dialectica* speciales regulæ quæ spectent ad *Metaphysicam*: licet quædam possint tradi quæ spectent ad *Mathesim*, & quæ *Mathematicis* communiter relinquuntur tradendæ.

Quadruplicem hanc Operationum speciem, quadruplex sibi vindicabit quæstio: unde totam successivè *Dialecticam* hauries; unde secundi istius *Tractatus* & *objectum* & *divisionem* habebis.

DIALECTICÆ FINIS ET UTILITAS.

195. OBS. Duplex est *Logicæ præceptrici* seu *Dialecticæ finis*: alius immediatus, alius mediatus.

I. *Finis Dialecticæ immediatus* est perfectio operationum Intellectus humani; seu rectitudo in illas operationes inducenda.

Finis Dialecticæ mediatus est indagatio veritatis: ad quam facilius & certius sternitur iter, per rectas illas Intellectus operationes.

II. *Prior finis* est propriè finis *Dialecticæ*, quæ illo obtento quiescit. *Posterior finis* est propriè finis *Dialectici*, qui omnimodam suis & perceptionibus & *judiciis* & *ratiociniis* perfectionem infundere non alio fine conatur; nisi ut inde sibi fiat medium ad veritatem indagandam efficacissimum simul & certissimum.

III. Eò igitur tota tendit *Dialectica*, ut certitudinem in nostra *ratiocinia*, veritatem in nostra *judicia*, claritatem in omnes nostras ideas, rectitudinem in omnes Intellectus nostri operationes inducat. Atque inde intelliges, quanta sit ipsius utilitas.

Institutionibus quibuscumque philosophicis, quarum pars satis magna non erit *Dialectica*, id omne vitii semper ierit; quod in cæca *Epicuri Philosophia* reprehendit optimus in hac parte rerum *Judex*, *Orator* & *Philosophus Romanus*. „ Jam verò in altera *Philosophiæ* parte, „ quæ est quærendi ac disserendi, quæ *Logica* dicitur: Is „ te vester planè, ut mihi quidem videtur, inermis ac nudus est. Tollit *Definitiones*: nihil de dividendo ac partiendo docet. Non quomodo efficiatur concludaturque „ *Ratio* (un *Raisonnement*), tradit: non qua via, captiosa „ solvantur, ambigua distinguantur, ostendit. *Judicia* rerum, in *Sensibus* ponit: quibus si semel aliquid falsi „ pro vero probatum sit sublatum omne *juditium Veri* & „ *Falsi* putat. “ *Cicero, Libro primo de Finibus*.